

پدیدارشناسی فضای اجتماعی وجه اجتماعی فضای شهری

www.ketab.ir

انتشارات طحان گستر

ناشر تخصصی معماری و شهرسازی

سرشناسه	: دلیل، سعید، ۱۳۴۸-
عنوان و نام پدیدآور	: پدیدارشناسی فضای اجتماعی وجه اجتماعی فضای شهری / نویسندگان سعید دلیل، ابوالفضل مشکینی.
مشخصات نشر	: تهران: طحان گستر، ۱۳۹۹.
مشخصات ظاهری	: ۲۶۶ص.
شابک	: 978-622-7460-71-1
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
موضوع	: شهرسازی -- ایران -- شهریار (تهران) -- جنبه‌های اجتماعی
موضوع	: City planning -- Social aspects -- Iran -- Shahriyar (Tehran)
موضوع	: فضاهای عمومی -- ایران -- شهریار (تهران) -- نمونه پژوهی
موضوع	: Public spaces -- Iran -- Shahriyar (Tehran) -- Case studies
موضوع	: شهریار (تهران)
موضوع	: (Tehran, Iran) Shahriyar
شناسه افزوده	: مشکینی، ابوالفضل، ۱۳۴۴ -
رده بندی کنگره	: HT۱۶۹
رده بندی دیویی	: ۱۲۱۶۰۹۵۵/۳۰۷
شماره کتابشناسی ملی	: ۷۴۳۹۸۰۰
وضعیت رکورد	: فیبا

پدیدارشناسی فضای اجتماعی وجه اجتماعی فضای شهری

تألیف: دکتر سعید دلیل-دکتر ابوالفضل مشکینی

عکاس و طراح جلد (ایستگاه تاکسی شهر قدس): سعید دلیل

ناشر: طحان گستر

چاپ: سام

صحافی: سام

نوبت چاپ: اول ۱۴۰۰

شمارگان: ۲۰۰ نسخه

مدیر تولید: ابوالفضل چلاغلو

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۷۴۶۰-۷۱-۱

قیمت: ۸۱۰۰۰ تومان

پیشگفتار.....	۹
---------------	---

فصل نخست: مسئله شهریار و مبانی روش‌شناختی مواجهه با جستارمایه

۱-۱- درآمد.....	۱۴
۲-۱- جغرافیای شهریار.....	۲۳
۳-۱- مفاهیم بنیادین.....	۳۰
۱-۳-۱- چرخش فضایی و فضای اجتماعی.....	۳۰
۲-۳-۱- مفهوم شهر-منطقه.....	۲۴
۴-۱- روش‌شناسی و روش.....	۳۵
۱-۴-۱- پدیدارشناسی در جغرافیا: روش‌شناسی و روش.....	۳۶
۱-۱-۴-۱- روش گردآوری داده‌ها.....	۵۲
۵-۱- پیاده‌سازی مصاحبه‌ها و تحلیل.....	۵۷
۱-۵-۱- تحلیل داده‌ها.....	۵۷
۲-۵-۱- کدگذاری.....	۵۸
۳-۵-۱- ساختار تجربه زیسته.....	۶۰
۶-۱- ارزیابی کیفیت پژوهش کیفی.....	۶۰
۷-۱- تحلیل گفتمان.....	۶۴
۱-۷-۱- روش و داده‌ها.....	۷۰

فصل دوم: بازخوانی نظرگاه‌ها

۱-۲- درآمد.....	۷۴
۲-۲- چرخش فضایی.....	۷۸
۳-۲- کلیاتی در باب فضای اجتماعی.....	۸۲
۱-۳-۲- فضای اجتماعی لوفور: فضاهای محسوس، معقول و زیسته.....	۹۷
۴-۲- فضای انتزاعی.....	۱۱۵
۵-۲- کاربست اندیشه فضایی لوفور در ادبیات موضوعی.....	۱۱۹
۶-۲- جمع‌بندی.....	۱۳۱

فصل سوم: تجزیه و تحلیل یافته‌های پژوهش

۱-۲-۱- درآمد	۱۳۶
۲-۲- محدوددهی مطالعاتی: شهرستان شهریار	۱۳۸
۱-۲-۳- موقعیت و تقسیمات سیاسی	۱۳۸
۲-۲-۳- جمعیت	۱۴۰
۳-۲-۳- توسعه و روابط منطقه‌ای	۱۴۲
۳-۳- مصاحبه نیمه‌ساختاریافته	۱۴۵
۱-۳-۳- زمینه‌ی مصاحبه‌ها در تجربه‌ی شخصی	۱۴۵
۲-۳-۳- آغاز مصاحبه	۱۴۸
۳-۳-۳- نتایج کدگذاری باز	۱۵۲
۴-۳-۳- کدگذاری محوری	۱۵۸
۴-۳- توصیف متنی یا بافتاری	۱۵۷
۱-۴-۳- هویت شهری	۱۵۹
۲-۴-۳- شهر-منطقه و ساختار قدرت حاکمیتی	۱۶۹
۳-۴-۳- شهر و سرمایه	۱۷۲
۵-۳- صورت‌بندی‌های گفتمانی	۱۷۷
۱-۵-۳- برنامه راهبردی و طرح ساختاری (جامع) حوزه شهری کرج-شهریار	۱۷۸
۲-۵-۳- طرح آمایش استان تهران	۱۹۰
۳-۵-۳- طرح راهبردی حریم پایتخت	۲۰۴
۶-۳- جمع‌بندی	۲۱۱

فصل چهارم: از فضای زیسته به فضای معقول: فضای انتزاعی

۱-۴- کلیات	۲۱۸
۲-۴- فضای زیسته	۲۲۰
۳-۴- فضای راهبردی به مثابه گفتمان تولید فضای انتزاعی	۲۲۹
۱-۳-۴- از فضای زیسته به سوی فضای معقول	۲۲۹

۲۳۵	۲-۲-۴- فضای معقول: فضای انتزاعی به مثابه هسته گفت‌وگو فضا راهبردی
۲۴۰	۴-۴- مقایسه نتایج ادبیات مرتبط با پژوهش
۲۴۳	۵-۴- محدودیت‌ها
۲۴۴	۶-۴- پیشنهاد برای پژوهش‌های آتی
۲۴۵	۷-۴- سخن فرجامین
۲۴۹	منابع فارسی
۲۵۳	منابع انگلیسی
۲۶۱	فهرست اعلام
	تصویر ۱-۳: بانک‌ها پس از ناآرامی‌های آبان ۹۸۱۶۲
۱۶۳	تصویر ۲-۳: دیوار یکی از قلعه‌های قدیمی فردوسیه
۱۶۴	تصویر ۳-۳: گودبرداری و آماده‌سازی زمین در فردوسیه برای ساخت باغ-ویلا
۱۶۵	تصویر ۴-۳: آماده‌سازی زمین در فردوسیه برای ساخت باغ-ویلا
۱۶۵	تصویر ۵-۳: مسیر ویلاهای ساخته شده در فردوسیه
۱۶۶	تصویر ۶-۳: محل یکی از «پیرچنارهای» فردوسیه که اکنون قطع شده است
۱۶۶	تصویر ۷-۳: مزبله‌ای که به گفته ساکنین تا همین اواخر محل درختی کهن سال بوده است
۱۶۷	تصویر ۸-۳: از جمله قلعه‌های قدیمی جوقین
۱۶۷	تصویر ۹-۳: تپه باستانی معروف جوقین
۱۷۱	تصویر ۱۰-۳: کال صباشهر
۱۷۴	تصویر ۱۱-۳: لبه مملو از بنگاه‌های املاک در فاز ۱ شهر اندیشه
۱۷۴	تصویر ۱۲-۳: فاز ۱ شهر اندیشه: از جمله گزینه‌های فروش و اجاره مسکن که اکثراً پشت بنگاه‌ها به صورت برج‌سب قرار گرفته
۱۷۵	تصویر ۱۳-۳: مجتمع تجاری سیتی‌استار در فاز ۳ شهر اندیشه
۱۷۷	تصویر ۱۴-۳: وحیدیه، شهری پیوسته در حال تولید فضاهای گوناگون
۱۳۸	نقشه ۱-۳: موقعیت شهرستان شهریار در استان تهران: (ترسیم: نویسندگان)
۱۴۰	نقشه ۲-۳: نقاط شهری شهرستان شهریار (ترسیم: نویسندگان)

پیشگفتار

بنیاد فکری این کتاب رساله دکترایی است که از سوی نویسنده اول این اثر در شهریور ماه ۱۳۹۹ به راهنمایی نویسنده دوم و آقای دکتر جوان در دانشگاه تربیت مدرس ارائه شد. در نگارش این اثر همچنین از راهنمایی‌های آقای دکتر بارند ویند^۱ از دانشکده علوم فضایی دانشگاه خرونینگن^۲ هلند نیز بهره لازم برده شد. پیرامون این نوشته همواره این پرسش از سوی بسیاری مطرح بود که آیا می‌توان پدیدارشناسی را همچون روش پژوهش (روش به مثابه مراحل انجام یک پژوهش) در نظر گرفت یا نه؟ برای ما شخصاً این امر ممکن بوده که در فصل اول همین کتاب به آن پرداختیم ولی با این همه اصل این پرسش برای برخی هنوز پابرجا است. در این نگاه، پدیدارشناسی (فقط در مقام فلسفه و نه روش) همواره با متون کلاسیک آن پیوند خورده و بیشتر شیوه‌ای از اندیشه را نشان می‌دهد تا آن که به کار یک تحقیق در حوزه جغرافیا یا علوم اجتماعی بیاید. البته پدیدارشناسی از متون کلاسیک آن جدا شدنی نیست، با این همه، شاید بتوان آن را همچون راهنما، چراغ یا شاید مسیر^۳ برای پیش‌برد پژوهش اجتماعی به کار برد. پدیدارشناسی با نقد نگاه علمی-نیوتنی، نقد نگاه صوری ارسطویی، رفتن به سوی پدیده آنگونه که هنوز غبار نگاه علمی یا روان‌شناختی (یا روان‌شناسی‌گرایی) یا هر چهارچوب فهم دیگر نگرفته باشد، آغاز می‌شود. همزمان، پدیدارشناسی نوع دیگری از نگاه که شکلی از غور در بطن‌البطن آگاهی (نظیر آنچه هوسرل بر آن تأکید دارد) یا نوعی کشیدگی در جهان^۴ و تداوم بودن در میان^۵ و با^۶ است (آنگونه که ما از هستی و زمان هایدگر می‌فهمیم) را نیز پیش می‌نهد. ما نیز سعی کردیم کار را تا آنجا که درک‌مان اجازه می‌دهد به همین سیاق پیش ببریم و در عین حال از پدیدارشناسانی که پدیدارشناسی را در حکم روشی کیفی در علوم اجتماعی می‌فهمند نیز بهره بردیم. گاهی اوقات در متن ممکن است اینگونه برداشت شود که پدیدارشناسی هوسرل و هایدگر، یا سنت ترافرازنده با تفسیری-هرمنوتیک پدیدارشناختی با هم خلط شده‌اند. چنین خلطی نه از روی خواست نویسندگان این اثر بلکه پیروی از نویسندگانی است که آن‌ها آگاهانه در آثار

1- Barend Wind

2- Groningen

3 - Weg

4- Welt

5- Zwischensein

6 - Mitsein

خود از جمله رلف، سیمون، ون مانن یا موستاکاس چنین مسیری را پیموده اند. با این همه در این دوگانه هوسرل یا هایدگر، خود لوفور بیش از آن که سویه‌های هوسرلی پرنرنگی داشته باشد، عمده‌ی رنگ پدیدارشناسانه‌ی خود را از هایدگر وام گرفته است.

این پژوهش درک برنامه‌ریزانه از فضا و نسبت با زندگی هرروزه افراد را بررسی می‌کند. درک برنامه‌ریزانه طی ۷۰ سال برنامه‌ریزی در کشور، فضا را در جهت مقاصد دولت، کمی، راهبردی، مطلق، ظرف و مظلوفی و در نهایت غیر کیفی می‌فهمیده است. آن فضایی که برنامه‌ریز به مثابه سوژه برنامه‌ریز تولید کرده در برابر فضایی است که روزمره از سوی باشندگان فضا تولید شده و زیسته‌ی آن‌ها بوده است. ساختار مفهومی مفهوم فضای اجتماعی آنری لوفور، فیلسوف و جامعه‌شناس فرانسوی، در درک این تقابلات بسیار می‌تواند یاری برساند. آنری لوفور با تأثیرپذیری از پدیدارشناسانی همچون مارتین هایدگر از یک سو و قرار گیری در شرایطی که درک زبانی از فضا و اهمیت گفتمان در آن بیش از پیش مطرح شد، چهارچوب نظری فضای اجتماعی را مفصل‌بندی کرد. لوفور با جمع آوردن هر دو درک هرروزه و نسبت زندگی هرروزه و قدرت، لحظات یا دقایق اساسی مفهوم فضای اجتماعی را معرفی کرد. این دو دقیقه یا لحظه به ترتیب زیسته و معقول باشندگان هستند. این نوشته با داشتن چنین پیش‌زمینه‌ای به لحاظ تجربی در خود فضای برنامه‌ریزی در کشور (تقابل فضای معقول و زیسته) و همچنین مبانی نظری مطروحه، به دنبال بسط نظری و تعمیق درک شهر-منطقه‌ی شهریار در جنوب کلانشهر تهران است. برای رسیدن به این درک، این نوشته از ترکیب نتایج مصاحبه‌های عمیق نیمه‌ساختاریافته و تحلیل ملهم از پدیدارشناسی فضای اجتماعی و تحلیل گفتمان اسناد مربوط به تهران و شهر-منطقه شهریار استفاده می‌کند. نسبت مرکز و پیرامون در سطوح مختلف، نسبت‌های مختلف فضای زیسته با یکدیگر و همچنین نسبت فضاهای زیسته با معقول از جمله مفاهیم مورد تأکید در این کتاب بوده که چهارچوبی جغرافیایی دارند. در نهایت آنچه در میان مقولات موجود در این کتاب بسیار مورد تأکید است، تلاش باشندگان منطقه‌ی شهریار برای رسیدن به شکلی از هویت و ارزش و هم‌زمان درگیری مدام با فضای اقتصادی است. در سوی دیگر، گفتمان فضای راهبردی، فضا را کمی، بالا به پایین و در نهایت ظرف و مظلوفی می‌فهمد (درک دیکارتی/نیوتونی) که فهمی بسیار با فاصله است از آنچه به صورت هرروزه در فضای زیسته رخ می‌دهد. گفتمان فضای راهبردی با همگن ساختن فضا و طرد تفاوت‌ها و منتزع ساختن فضای زیسته از فضا، منطق قدرت را در فضا پیاده می‌کند.